

A mi “ens agrada” Chicago

Albert Illescas

Quan la febre viatgera-turística folra de cartells les parets gris perla dels ascensors de l'ETSAB, el nostre no respecialment ni tampoc pot competir en preu o en expectatives de diversió. Alguns, assabentats pels amics, antics companys de viatge, s'hi apunten precisament per les condicions especials d'aquestes peregrinacions en les quals uns professors –arquitectes d'aquells que encara estimen l'arquitectura i els estudiants– proposen un viatge iniciàtic a la bona arquitectura i al seu jo arquitectònic. O això diuen...

Viatjaran plegats tot el dia, de trenc d'alba a sol post, en un escenari estimulant, seguint aquests guies extravagants que s'emocionen a cada pas, criden, discrepen, es contradueixen, renyen, allionen, fan fotos, udolen “ens agrada!” i s'exalten fora mesura. Aquest contacte constant amb la bona arquitectura en presència del mestre és encara la fórmula infal·libre d'aprenentatge. Compartir complicitats, descobrir, mirar fustigats per uns professors excitats, és un tractament de xoc que també crea un esperit de grup que després els serà molt útil de tornada a l'Escola.¹

Aquests viatges són pels escollits, ens agrada diferenciar, estem orgullosos de que se'ls recomanin uns als altres i també de que els rebutgin. Viatges “maleïts”, no adequats pels hedonistes, passadors d'assignatures, que necessiten un descans després de l'esforç de fer tant de treballs i en aprovar tant d'exàmens parcials, però molt adequats pels que valoren el co-neixement com el camí per esdevenir arquitectes.

No tot ha d'esser esforç, càstig i patiment. És bo oferir destinacions atractives com han estat els boscos nevats de l'Aalto i en Bryggman, les planes ventoses d'en Jacobsen d'onades glaçades, les foscors d'en Lewerentz o la irresistible plasticitat del Corbu. Viatges a la bona arquitectura que modifiquen per sempre la nostra visió de les coses. Hem après a veure els llocs d'una manera especial, com només fem els arquitectes, hem omplert el nostre “fons d'armari” sempre en construcció de sensibilitat i bellesa. De totes les destinacions, Chicago ha estat la més gran. El cinema i el Jazz han estat les dues aportacions específiques més importants de l'art del segle XX. Chicago seria, per mi, l'obra que millor encarna l'esperit d'aquest segle (Cézanne em perdoni!). El lloc d'energia titànica, ciutat erigida sobre el fang, esmolada pel vent, mostrada per una llum absoluta, a la vora del gran llac, en la planura de llim, immensa, capital dels cereals o de la carn. Situada al “golden funnel”² en el camí que lliga a través dels grans llacs fins la desembocadura del riu Sant Llorenç al Nord. Per altra banda el braç oest del riu Chicago, que connecta amb la conca del Mississipi fins la desembocadura a New Orleans, conforma a l'interior de la ciutat el carrer més potent del món, un canal ample, verdós, de llum o de plom, vorejat de gratacels i grans espais de cel, que sintetitza la força de la ciutat.

Alguns visionaris³ van creure en aquesta posició estratègica vora dels llacs. Tanmateix no hi ha prou en creure, per dominar les altres ciutats van haver de treballar de valent, ampliant el port i endegant el canal que els connectés a través del riu Illinois a la conca del Mississipi. Amb aquestes millores de les comunicacions la ciutat va explotar, va esdevenir la capital del gra perquè van centralitzar el comerç, superant el tracte directe amb els agricultors, i van establir grans sitges amb elevadors de gra que permetien la càrrega ràpida als transports. Desacomplexats negociants s'estableixen a la ciutat per aprofitar les seves possibilitats, com en Cyrus Hall. McCormick inventor de la recol·lectora mecànica de blat que industrialitzarà el procés de conreu. Altre gegant, en Philip Danforth Armour, industrialitzà el negoci de la carn: el 1875 deu mil persones treballaven al seu escorxador, capaç de sacrificar 5.000 porcs l'any. També es dedicà al negoci del vaccí, instaura el sistema revolucionari de matar a origen; per transportar la carn ho fa en vagons propis refrigerats mitjançant unes 3 tones de gel. Les seves indústries produïen tot tipus de subproductes: carn en llauna, botons, cuir, etc. El lema de la seva empresa era – i no exagerava – “Alimentem el món”.

Els problemes generats pel creixement vertiginós i anàrquic de la ciutat la van col·lapsar: calia unificar els pendents de vials i voravies, eliminar de la superfície les canonades d'evacuació de les aigües negres i pavimentar els carrers. El subsol fangós i la topografia plana no permetia soterrar-les. La solució va ser radical i efectiva: pujar la ciutat, es a dir tots els edificis, uns 3 metres⁴. Posats a fer, un cop instal·lades les cases sobre un bosc de gats hidràulics (inventats pel Sr. Pullman), alguns van aprofitar per traslladar els edificis a millors emplaçaments. Altre problema, el de la captació d'aigües des del llac, brut pel trànsit i l'acumulació dels desaigües de la ciutat, va provocar una solució encara més bestial. Donat que el túnel de 300 m per sota del fons del llac que es va construir per captar l'aigua lluny de la costa⁵ no va donar resultat, van decidir agafar el riu per les banyes. Van canviar el pendent del braç Oest del riu Chicago (!) de manera que en lloc de desembocar al llac Michigan ho fes a la conca del Mississipi. Encara es repeteix la facècia que els de Sant Louis els hi venen la cervesa – Budweiser – i els chicagons els hi retornen degudament reciclada en orins.

Aquest creixement tan ràpid regit per les lleis del benefici va produir lògicament tensions i violència. A més, Chicago era una ciutat d'immigrants, la més important de les quals era la “Germania”, 17% alemanys; las altres minories provenien d'Europa, cadascuna amb els seus costums, les seves esglésies i tavernes. El graó inferior l'ocupaven els irlandesos.

Aquest creixement tan ràpid regit per les lleis del benefici

va produir lògicament tensions i violència. A més, Chicago era una ciutat d'immigrants, la més important de les quals era la “Germania”, 17% alemanys; las altres minories provenien d'Europa, cadascuna amb els seus costums, les seves esglésies i tavernes. El graó inferior l'ocupaven els irlandesos.

El Sr. Pullman – el tità dels transports, el que va inventar el vagó transcontinental dormitori, un vagó com una casa – es va fer enormement ric, tenia idees reformistes per millorar la vida dels seus obrers. Per això fundà la Pullman City –presidida per la seva mansió i la dels seus fills una ciutat neta, ben planejada, lliure d'alcohol i feliç, i... amb una possible millora de la productivitat. Un reformador social que s'ho cobrava tot, el seu lema era que no es pot donar res sense rebre una contrapartida.

El 1er de maig de 1886 es va començar una vaga per reclamar la jornada de vuit hores; en la manifestació pacífica del 4 de maig va esclatar una bomba, la policia va aprofitar l'avençesa per intervenir amb violència, la qual cosa va provocar morts en ambdues bandes. Es va endegar un judici maliciós que va condemnar 5 anarquistes a mort. Un es va suïcidar i els altres quatre van ser penjats. Aquests són els que es coneixen com a “màrtirs de Chicago.” Aquests fets donen origen a considerar el 1er de maig Dia dels Treballadors. El gangsterisme, grups d'acció directa de les patronals, s'originà en aquestes lluites socials. Després, amb la llei seca, evolucionà per altres camins.

El 1918 Louis Armstrong abandona New Orleans i és a Chicago, com a segon trompeta de la banda de Papa King Oliver, on trobà un territori de llibertat que el converteix en el compilador de tot el jazz anterior, en el creador d'un llenguatge que a partir d'aleshores utilitzaran tots els músics de jazz, un treball semblant al realitzat per Bach en la música clàssica. Ja que som arquitectes, el podem comparar també amb en Mies perquè això ho fa amb el mínim nombre de notes, emeses en el moment precís rítmic i harmònic: menys és més amb màxima efectivitat. No va ser fins els anys vint quan es va produir la “gran migració” dels negres que fugien de les lleis racistes –Jim Crow del Sud.

A cada nou episodi Chicago es reinventa i en surt reforçada. El Gran incendi de 1871 permet re-urbanitzar la ciutat, i millorar els materials dels edificis. Una ciutat nova, més eficient, erigida per les forces de Chicago, no per Estats benefactors. Unes condicions difícils d'entendre des d'Europa. A Chicago tot és privat, i quan és públic es perquè algunes persones ho han cedit. Més tard l'estructura d'entramat de ferro resistent al foc permetrà la construcció de gratacels, de manera que tota l'activitat comercial es pugui fer de forma immediata sense perdre temps en desplaçaments. També per afavorir-los, un nou invent: el tren l'elevat que encercla el centre comercial de la ciutat el Loop i que resol la dificultat de soterrar un tren en el inestable subsol. L'enginyer que el va projectar va haver de fugir per cames, encara que més tard va fer el metro de Londres.

Amb tot, l'esperit de Chicago no és el “campi qui pugui”. A pesar de les possibilitats constructives, s'estableixen limitacions d'alçades i altes normes urbanístiques que la diferencien d'altres ciutats més “lliures” com Nova York.

La Chicago negra, bruta, pudent, somnia en ser blanca i lluent. L'exposició de 1893 en estil Beaux Arts, és magnífica i espectacular però arquitectònicament no porta en lloc, és el fracàs del somni pompós. La gent de Chicago, ja ho diu en Sullivan, no permet aquestes frivolitats si són ells els que paguen, no els hi agraden els arquitectes que només volen lluir-se, el negoci immobiliari és precisament això, un negoci. Volen edificis econòmics i funcionals: aquest tarannà auster és ben diferent de l'enlluernadora frivolitat de Nova York.

Les aportacions de Chicago a l'arquitectura i a la construcció han estat molt importants. Ja hem parlat de les estructures lleugeres d'entramat metàl·lic –protegides del foc que, juntament amb el perfeccionament dels ascensors, van permetre la construcció dels gratacels. Molt abans, l'any 1833, en la construcció de l'església catòlica de St. Mary s'empra per primera vegada un nou sistema de construcció en fusta, un entramat lleuger posteriorment cobert amb llates que s'anomenà “balloon frame.” Aquest sistema permet la construcció ràpida i econòmica d'edificis. Sense ell no es pot entendre el creixement ràpid tant de Chicago com de San Francisco.

L'arquitecte més important, en Daniel Hudson Burnham, director de la Fira de 1893 i autor del Pla per Chicago de 1909, estableix un nou sistema de pràctica professional molt eficient: el “despatx corporatiu”, es a dir, un gabinet multidisciplinari de tècnics que s'ocupen i resolen tots els aspectes de l'edificació, des de la compra del solar, els temes legals, constructius i econòmics. Després de la depressió de 1929 aquest model es generalitza. No és estrany que el despatx corporatiu més important després de la 2ª Guerra Mundial, Skidmore Owings & Merrill, neixi a Chicago.

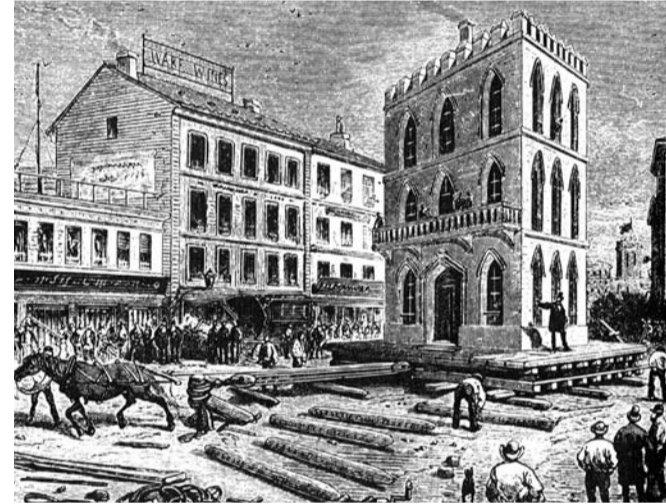
A nosaltres, simples degustadors d'arquitectura, ens agrada fixar-nos en aspectes més propis del nostre ofici: la sensibilitat i la bellesa. I això es el que tractem, a preu de semblar uns babaus, d'absorbir quan estem fora. Ens hem emocionat amb l'esforç dels superbs edificis de totxo, tan americans, per guanyar alçada i esdevenir gratacels. El darrer monstre, una magnífica balena de totxo negre varada rere el Federal Center, és el Monandock bldg. de Burnham & Rot.

Després comença una nova història: la cerca d'una forma apropiada pels nous gratacels metàl·lics. El “Pioneer”, Louis Sulli-

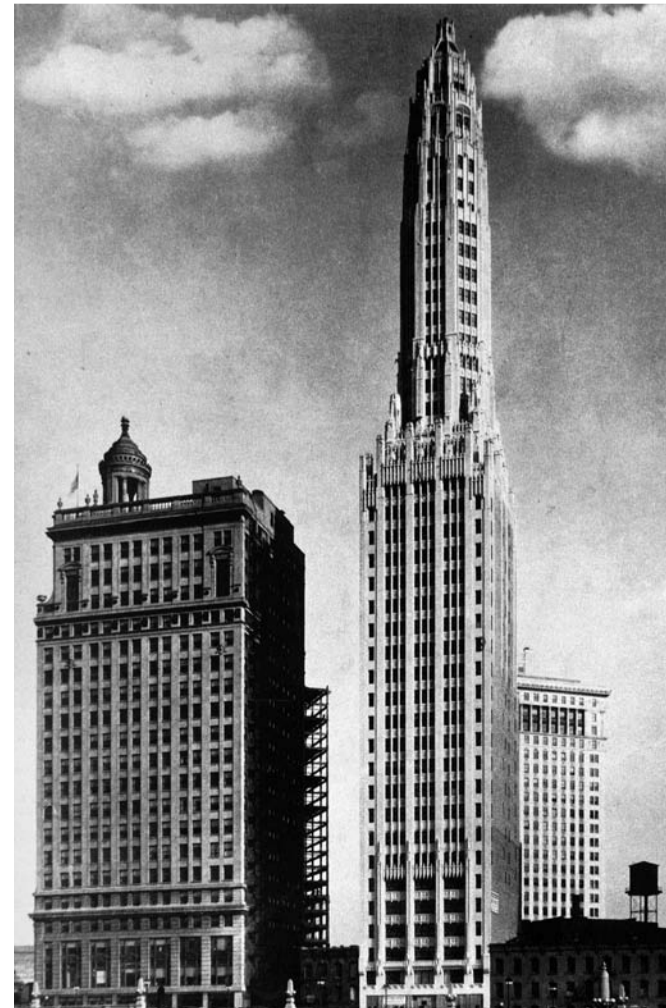

Burnham Brothers, Carbide & Carbon (1928-29)

Raising Chicago (1857)

Hubert Hugh Riddle, Mather Tower (1926-28)

¹ Fa molts anys vam intentar desplaçar el viatge a començaments del curs per fomentar la coherència de la classe. Va ser impossible. L'Escola, com institució no sembla molt interessada en la pedagogia. Ho compensa elaborant continuament complicats programes pedagògics que semblen contenir la “veritat” de l'ensenyament de l'arquitectura. Grans discussions sense cap més verificació que la valoració subjectiva, improvisada dels professors.

² “Embut d'aurat”

³ Gurton Saltonstall Hubbard i William Butler Odgen, visionaris de fe cega en la ciutat i en el negoci.

⁴ Procés conegut com a “Raising Chicago”, va començar el 1857.

⁵ Un túnel de 1,5 m. de diàmetre, situat per 9m. sota el fons del llac.

EDIFICIS I LLOCS VISITATS

1- The Loop I: Deaborn-State

- George C. Simmons, 720-36 Deaborn St. 1912
- Elevated Wabash-Van Buren
- William Le Baron Jenney, Leiter Bldg. 1891
- William Le Baron Jenney, Manhattan Bldg. 1889-91
- Holabird and Roche, Old Colony Bldg. 1893-94
- Harry Weese, W.J. Campbell U.S. Courthouse Annex. 1973-75
- Burnham & Root/ Holabird & Roche, Monandock Bldg. 1891/93
- Mies Van der Rohe, Federal Center 1959-75
- Holabird and Roche, The Marquette Bldg 1893-5
- C.F. Murphy Ass., Xerox Bldg. 1977-80
- S.O.M., Bruce Graham, Inland Steel, 1954-58
- C.F. Murphy Ass., First National (Chase) Bank 1964-69
- Holabird and Roche, Chicago Bldg 1903-04
- Bank One Plaza
- Murphy Ass.& S.O.M. Richard J. Daley Center 1965
- Perkins&Will. Bank One Plaza, 1969
- S.O.M.: Three National Plaza. 1981
- S.O.M.:Brunswick bldg. 1965
- Murphy/Jahn, James R. Thompson Center 1979-85

2- The Loop II: Clark-LaSalle-Wacker

- Elevated Wells-Van Buren (Chicago Board of Trade i veïns)
- Burnham and Root, Rookery, 1885-88
- Graham,Anderson Probst & White, Field Bldg, 1928-34
- Ph. Johnson & Burgee, 109 South LaSalle Street
- S.O.M. (Bruce Graham), Sears Tower, 1968-74
- S.O.M. (Adrian Smith) AT&T Corpotate Center, 1985-89
- Pei,Cobb, Freed & partners,(Henry Cobb), Hyatt Center 2002-05
- Murphy/Jahn, James R. Thompson Center * 1979-85
- Perkins & Will, Skibridge, 1999-2002

3- Michigan Avenue SOUTH

- Holabird and Roche, Chicago Hilton and Towers, 1925-27
- Marshall and Fox, Blackstone Hotel 1908
- Adler & Sullivan, The Auditorium Building, 1887-89
- Solon S. Beman, Studebaker (Fine Arts) building, 1885-89
- Grange & Bollenbacher, The Chicago Club. 1930
- D.H. Burnham and Co, Railway Exchange, 1903-04
- D.H. Burnham and Co, Orchestra Hall (Symphony Center) 1904
- Art Institute of Chicago. Visita a la col·lecció, impresionistes...
- Holabird and Roche, Monroe Bldg. 1912
- Holabird and Roche, Gage*,Edson Keith,Ascher bldgs. 1912
- Decoració Louis Sullivan
- Graham, Anderson, Probst & White, Pittsfield bldg 1927
- Gehry Partners, Jay Pritzker Music Pavilion 1999-2004
- Epstein & Sons, Associates Center 1983-4
- Naess and Murphy , 1&2 Prudential Plaza 1952-55
- Burnham Brothers, Carbide & Carbon bldg, 1929
- Holabird and Root, 333 North Michigan Avenue. 1927-28
- H.H. Richardson, Glessner House, 1886

4- Michigan Avenue NORTH

- E.H. Bennet, Bridge
- S.O.M. (Bruce Graham), Equitable Bldg, 1962-5
- Hood & Howells, Chicago Tribune, 1922-25
- Walter W. Aischlager, Medinah Athletic Club
- Thielvar & Fugard, McGraw-Hill Bldg. 1927-29
- Murgatroyd & Odgen, Allerton House. 1924
- S.O.M. (Adrian Smith,Fazlur Kahn), Olympia Centre
- Joseph Paul Kleihues, Museum of Contemporary Art, 1996
- Mies van der Rohe, 860/880 (North) Lake Shore Drive 1949-51
- Harry Weese, 227 E. Walton St., 1956
- Schipporeit &, Lake Point Tower 1968
- Loebel,Schlossman&Hackl, Water Tower Place, 1976
- S.O.M. (B. Graham, Fazlur Kahn) John Hancock C., 1964-70
- Jean Paul Viguier, Sofitel Chicago Water Tower 1999-2000
- Holabird and Root, Palmolive Bldg. 1927-29
- H.H. Richardson, Glessner House, 1886

6- THE RIVERFRONT

- Kohn Pedersen Fox, 311 South Wacker Drive, 1990
- S.O.M. (Bruce Graham), Sears Tower, 1968-74
- Harry Weese, 200 South Wacker Drive ,1979-81
- S.O.M. (Bruce Graham), Gateway Center I-IV**,1963-83
- Graham, Anderson, Probst & White, Civic Opera,1927-29
- Holabird and Root, Riverside Plaza (Daily News). 1925-9
- Perkis and Will, Boeing World Headq., 1988-90
- Kohn Pedersen Fox, 191 North Wacker Drive, 2000-03
- Kohn Pedersen Fox & Perkins and Will, 333 North Wacker Drive, 1979-83
- Harry Weese, River Cottages 1999
- Frank Abbott , Fulton house, 1908 (345 North Canal Street)
- E.H. Bennet, Bridge, LaSalle Street 1927-28
- S.O.M (B. Graham) Quaker Tower, **1983-7(341 North Clark)
- Kenzo Tange, Riverfront Park
- Bertrand Goldberg, Marina City,1964
- Mies + Murphy, IBM building, 1969-71
- Graham, Anderson, Probst & White, The Brigley Bldg, 1919-25
- E.H. Bennet, Bridge, LaSalle Street 1918-20
- Harry Weese, Seventeenth Church of Christ Scientist, 1968
- Hubert Hugh Riddle, Mather Tower
- Holabird and Root, 333 North Michigan Avenue. 1927-28
- Mies, H Weese, etc. Illinois Center 1967
- Hood & Howells, Chicago Tribune 1922-25
- S.O.M. (Bruce Graham), Equitable Bldg, 1962-65

7- University of CHICAGO

- Bertram G. Goodhue, Rockefeller Mem. Chapel 1928
- Frank Lloyd Wright, Robie house, 1908-10 (5757
- Rafael Viñoli, Graduate Scool of Business. 2000-04
- 9Henry Moore "Nuclear energy" 1967
- Smart Gallery, (5550 S. Greenwood Ave.)
- S.O.M. Joseph Regenstein Library *, 1970

8 - Illinois Institute of Technology

- Mies Van der Rohe, Crown Hall. *** 1950-6
- Mies Van der Rohe, St. Saviors chapel, 1952
- Murphy/Jahn, State Street Village , 2001-03
- Koolhas (OMA), McCormick Tribune Campus Center 6, 2000-03
- SOM: Arthur S. Keating Sports Center

9- Oak Park

FRANK LLOYD WRIGHT

- Estudi Wright 1889-1911
- Arthur B. Heurtley 1902
- Mrs Thomas H Gale 1906-07
- Unity Temple 1905-08

10 - River Forest

FRANK LLOYD WRIGHT

- William H. Winslow 1893
- Isabel Roberts 1908

Autocar a MILWAUKEE i MADISON

- Eero Saarinen: Milwaukee County War Memorial Center, 1957
- Frank Lloyd Wright: First Unitarian Meeting House. 1947-52

van, i també en Wright, ho aborden de manera quasi acadèmica, mentre en Rot, en Burnham i els Holabird & Roche resolen el problema de forma més senzilla i immediata, d'acord amb les limitacions econòmiques chicogoanes, i en fer-ho s'avancen als postulats de l'arquitectura moderna. Poca teoria metafísica: acció, ens agrada. També a mi ens agrada els gratacels que vindran després, els art-déco. Fletxes de pedra agressivament esculpides, vestits de festa, coronats amb pentinats extravagants, capells decorats, sovint bellíssims. En Víctor Rahola coincideix amb mi, deuen ser coses de l'edat, però també dels qui ens agrada la materialitat de l'obra, la qualitat dels materials. Cada matí, camí de la Michigan Av., ens aturàvem per veure els reflexos daurats en la pell verda del Carbide & Carbon dels germans Burnham, fills del Gran Daniel. Jo ampliava la meua admiració al Palmolive d'Holabird & Roche, i àdhuc a un edifici Neo-mesopotàmic –el Medinah Athletic Club que reconec no puc defensar intel·lectualment. Ningú no és perfecte, o potser són coses de l'edat i de l'exaltació matutina.

Heus aquí que, després de la Segona Guerra Mundial, Chicago està culturalment marginada (potser no ho ha estat sempre?). Però arriba d'Europa el cavaller blanc, encara més l'argentat, en Mies (van der?) Rohe que situà Chicago on mai havia estat, en el centre de la polèmica teòrica arquitectònica, d'arrel europea⁶. Això vingué acompanyat d'una casualitat feliç, molt en l'òrbita del pragmatisme chicogoà: la intuïció mètica d'un gratacels de ferro i vidre resulta ser el més barat dels gratacels. Ara els edificis d'estructura de ferro habituals a Chicago es tanquen amb una lleugera pell de vidre en lloc de la pesant i treballada façana de pedra o terracota. Queda poc per triar, els elements metàl·lics estructurals o no que ajudaran a formalitzar la façana... a baix cost. A més el vidre és un material lleuger, inalterable i econòmic, i no només pel que costa sinó pel que no pesa. Naturalment algun defecte ha de tenir, no aïlla. Naturalment, en Mies mai va voler viure en un d'aquests edificis, gèlids i abstractes, sinó que residia en una confortable casa antiga. En aquells anys, no es parlava de les limitacions de l'energia, i aquests problemes es resolien a base de calefacció i d'aire condicionat. Parlant d'arquitectura, si en Mies només hagués construït el Federal Center i res més, només per això ja mereixeria estar al parnàs dels millors arquitectes i en l'interior dels nostres cors. El seu somni d'una arquitectura pel futur, universalment acceptada, no té parangó, és una intuïció genial. Amb tot, potser ell no parlava tant d'arquitectura com d'un somni espacial abstracte, teòric, metafísic, sense gent que l'embrutés, nascut ben segur amb l'ajuda de molts Martinis i un ego sense mesura. Aprofitàvem cada oportunitat que teníem per fer una marrada i passar per la seva plaça, amb el l'espectacular Calder i la bandera de les barres i els estels, tot a joc, a veure si aprengiem alguna cosa, apart de l'emoció. És una arquitectura potser no humana però inefable. Coses d'en Mies.

Tanmateix el despatx "corporatiu" que dóna forma als millors edificis del la segona meitat del segle vint és el S.O.M.

Va estar primer encapçalat per en Gordon Bunshaft, que poc després es traslladarà a Nova York, on deixà una obra impressionant. Serà aleshores en Bruce Graham, junt amb el Walter Nestch i l'enginyer Fatzur Kahn, els que produiran alguns dels edificis més emblemàtics de l'arquitectura mundial d'aquest segle: el John Hancock Center i la Sears Tower, sense oblidar el Gateway Center, el de la pell meravellosa en proporció i color. I molts d'altres no tan recordats perquè Chicago no és un centre mediàtic – Mies apart – sinó un centre de la bona arquitectura. Passejar per aquests carrers glaçats i clars és una experiència inoblidable, també perquè ens destrossa les cervicals. Ja no ens ho pregunten, s'ho diuen uns als altres: Ens agrada?

La nostra experiència de Chicago està limitada als pocs dies que vam moquejar amunt i avall per unes quantes localitzacions específiques; quan vàrem partir teníem la sensació de què ens havia faltat temps, no per això l'experiència és menys intensa. Ans al contrari els primers dies d'un viatge són com els primers dies d'una relació personal. És cert que fins al final d'una vida en parella és difícil fer-ne un balanç significatiu. Però els primers dies els recordem sempre⁷.

L'hotel que ens va aconseguir pels professors l'arquitecte Xavier Vendrell –el nostre home a Chicago és una agulla gòtica de 1928– la Mather Tower, situada al bell mig de la confluència dels dos braços del riu. Estem a la Wacker Place, el centre de "tot", davant tenim l'edifici més alt i inoxidable que hom pugui imaginar, no lluny de les panotxes de formigó d'en Bertrand Goldberg; més enllà el riu, i l'encreuament amb la Michigan Av. Cada matí quan sortim gelats, la ciutat ens empeny a moure'ns i començar a gaudir-la. Quan hi tornem a sol post els edificis son grisos amb milions de puntets o rattles de llum blanques o grogues. Quan el cel negreja apareix l'esperat cotxe d'en Xavier Vendrell que generosament ens perllonga l'experiència de Chicago: un lloc de jazz, amable i familiar, que va encantar alguns alumnes que no creien que el jazz fos així⁸.

El jazz com la majoria de coses que valen és cosa de minories, de gent humil i culte, que no fan gaire diners. Altre catau de blues, curull, sorollós, on el cambrer-propietari estava preocupadíssim perquè notéssim, ens ho deia a crits, que el seu bourbon NO era de garrafa. La Ceci Obiol va refusar un educat jove que en veure's rebutjat es va empassar de cop els dos whiskies, el seu i el de la noia, sistema digne i efectiu de consol. Altre dia més glamurós vam prendre uns Martinis al John Hancock, en honor d'en Mies i nostre. Vam visitar el pis d'un amic que viu a les Marina Towers.

Em va sorprendre com uns agíllissims aparca cotxes s'enfilaven per uns ascensors individuals amunt i avall per l'eix de la torre. El sistema d'aparcament, teòricament perfecte és pràcticament un desastre reconvertit de nou en un sistema eficient i espectacular. Vam aprofitar per visitar altres barris on es viu més enllà del centre: botigues avançades, creatives o d'una atmosfera intensa. Es difícil triar entre arquitectura i vida, millor no fer-ho, son la mateixa cosa i cal aprendre d'ambdues.

⁶Fugint d'en Hitler arriben també en Laszlo Moholy Nagy, Hilberseimer, Serge Chermayeff i Gyorgy Kepes.

⁷Un dels passats catedràtics de l'Assignatura deia que Chicago es podia veure en un dia, potser en una tarda. És certament un altre tipus de viatge. Viatges per tatxar obres. Els que no volem fer.

⁸Tocaba el quartet del saxo alt Richie Cole.

⁹Islay whisky, amb un deliciós gust de iode.

En general si hagués d' aconsellar, que no és ara el cas, em remetria al programa d'arquitectures que varem presentar, una tria diguem-ne inclusiva, objectiva, poc apassionada. Naturalment la que faria ara seria molt diferent potser massa íntima per publicar-la: jo vaig perdre l'esma sota el "Flamingo" l'escultura d'en Calder al Federal Center, negre com el Monandock; el Daley Center dels Murphy Ass. va agradar tot-hom. El Time Life d'en Harry Weese, una petita joia no molt divulgada... aquest arquitecte mereixeria ser més conegut. Era d'esperar que no m'agradés el mateix que en la meua primera visita onze anys abans. Aquest cop en Víctor i en Jorge em van descobrir l'elegant primer edifici d'en Bruce Graham, l'Inland Steel, lluent i precís com l'escultura del Naum Gabo del seu vestíbul. La Ceci em va reconciliar amb el Campus d'en Mies a la IIT en un matí mineral en blanc, negre i verd oliva. Aquesta vegada no vaig poder entendre com m'havia pogut agradar l'Hemuth Jahn, mirava de reüll i patia com un boig veient l'entusiasme d'alguns alumnes: "NO ens agrada" (potser hauria d'haver dit "JA no ens agrada..."). No em van fer ni cas.

Com sol passar, el millor dels edificis, o si es vol, la millor experiència arquitectònica de Chicago no està a Chicago. Cosa fàcil de preveure si parlem d'en Wright que dispara contra tot el que belluga. Està en un territori encara més fred: Madison. Matí inesborrable. Un turonet cobert de neu glaçada, gel blavós amb petjades congelades. D'antuvi res d'impressionant, un entorn desordenat, amb un hospital blanc, arbres alts, camins asfaltats, aparcaments a vessar de cotxes i un bar de carretera. Un lloc vulgar que, per obra de l'arquitecte, esdevé memorable. Ens deixa sense paraules: una de les dificultats d'en Wright – i de tots els grans arquitectes és que que no el podem explicar del tot. En el seu cas la diferència entre l'obra analitzable i viscuda és abismal. No hi ha lleis, potser sí unes tàctiques... en definitiva mai es pot analitzar el sublim des de la mediocritat. Frank Lloyd Wright, envoltant la cresta del terreny, fent-se a un costat per donar protagonisme al turonet, poc més enllà donant un pas endavant, imposant-se amb orgull. L'ombra de la coberta, quasi a ran de terra, a la seva mida, ara ressegueix la cresta o adés pren alçada per projectar-se com com un gran insecte voraç de vidre i coure. Després al' interior la comunitat ens van explicar les relacions properes, els esforços humils del gran home, immensament vanitós, per agradar-los, la seva implicació amb els problemes de la gent. La mateixa història que ja ens havien explicat a l'altra església unitària de Lake Shore. I aquí som en Víctor, la Ceci i en Jorge relliscant pels pendents, cadascú per la seva banda, esquerps individus que en creuar-se no es diuen res, només tenen ulls pel que estan veient... i no poden encara comprendre. Aquestes experiències excepcionals son sempre individuals, costa d'entrada compartir-les, sembla que no hi hagi res a dir. Un cop digerides potser en podrem parlar. A mi particularment em molesta no poder-les transmetre els alumnes, que estan per altres coses. Per tenir aquestes emocions tan pregonnes has d'haver ensinistrat la sensibilitat durant tota una vida, afortunadament ells tenen temps pel davant.

Cadascú de nosaltres s'emporta un repertori de sensacions diferent del viatge, a la seva mida i a la de la seva sensibilitat i coneixement. Jo no puc oblidar el Harry Weese, un arquitecte volgutament independent del "corrent principal" SOM-MIES. La presó de formigó i l'aparcament metàl·lic són espectaculars. Però el que més ens va agradar es que camí de les torres mièsiques a Lake Shore, allí on en Mies va descobrir que afegint una estructura vertical falsa podia controlar la forma, la bellesa de l'objecte, que era el seu objectiu. En una cantonada, abans d'arribar-hi, es troba una casa de formigó i totxo, impregnada per un altre esperit, el d'acollir els usuaris, el d'utilitzar materials adequats, a escala humana. A tots ens va agradar, àdhuc en Víctor que és un arquitecte culte i d'ordre i una mica refractari a acceptar les meves bestieses, sovint amb raó. És una de les primeres obres d'en Weese, un projecte senzill, plantes flexibles, imaginatiu i gens rutinari, com havia de ser, al tractar-se d'un arquitecte realment modern; sempre s'havia dit que l'arquitectura moderna no un és estil sinó un mètode d'enfocar els projectes. Com veieu, podem gaudir d'en Mies i d'en Harry Weese, i d'en Burnham i d'en Wright, per diferents raons, no som exclusius, si la cosa s'ho val "ens agrada!"

Com ens agradàvem les hamburgueses del Miller's al migdia o aquelles pizzes gruixudes farcides de tomàquet fresc, i les passejades sense rumb per la ciutat; amb freqüència aquestes sensacions dominen, i no és cap vergonya. Som humans

abans que arquitectes i arquitectes abans que torracollons. Acabada la jornada, no teníem gaires ganes de separa-nos, perquè ens ho havíem passat tan bé. Aprofitàvem per visitar els Museus –L'Art Institute of Chicago , o per anar de compres a la grandiosa i rònega botiga de jazz propera al nostre Hotel Illinois-Wabash gestionada per uns "jazz fans- barbats" que hi entenen molt, i d'ells vam aprendre.

Amb tot això encara no hem parlat del més important, els ulls oberts d'en Pau, la Marina, la Joana, en Sergio mig despullat un matí gèlid per mor d'unes torrades la Carla, la Nereida, l'Elena o de l'Andrea... de fet he oblidat la majoria dels noms, però en vaig fer una llista empranyant tot l'autocar que ara us estalviaré. El que no he oblidat son les vostres mirades i els somriures. Això ens agrada, això és el que més **ens agrada**.

L'Albert, el Jorge i el Víctor, els meus companys de viatge i autèntics mestres dels estudiants amb qui el vam compartir. Noti's l'aspecte de personatge sortit d'una peli dels germans Coen que, estranyament, l'Albert adopta en tots els nostres viatges hivernals. (Nota de Cecilia Obiol)

L'Albert i jo tornant, cada tarda, de la botiga de jazz (Nota de Cecilia Obiol)

Hem conegut interessantíssims restaurants sense vi, la qual cosa ens ha permès visitar magatzems de licors enormes on hi ha de tot, fins "Jerez Valdespino", que ja és haver. En Vendrell inesgotable ens porta arreu, a la millor hamburgueseria i a un lloc secret i blau on unes cambres disfrutades, de cabell ros i davantals blancs emmidonats, ens ofereixen un xampany rosat que contrasta adequadament amb el blau grisós de les desmesurades troncs. Un lloc sofisticat i secret on mai hauria gosat entrar sol. Per arribar-hi creuem enormes extensions de suburbis miserables, poblats per mínimes barraques de fusta, iguals, grises... ens caldria residir-hi temps per entendre alguna cosa.

Pel matí intercanviem experiències amb els alumnes, potser demà ens trobarem també de nit. Algú ens va agrair la "dedicació". Jo no pretenc alligonar ningú, en Rahola li encanta articular un discurs més formal tant que jo tinc la impressió que s'ho prepara per les nits en Jorge Vidal sovint veu les coses de forma molt diferent, la Obiol comprèn les persones, sistemes diversos, jo n'aprenc de tots. El més important és estar junts. Compartir. N'hi ha prou amb això i amb la broma que repetim constantment entre nosaltres "Ens agrada?" Al començament els alumnes, prudents, resten muts, nosaltres udolem: "Sí, ens agrada!" Amb el pas dels dies alguns ens pregunten: "escolti: això ens agrada?" Cal respondre, i s'hi ha dubtes, esbandir-los, justificar la resposta. Aquest és el sistema més directe i efectiu de millorar l'emoció, de fixar escales de sensibilitat, d'enfrontar-se amb la bellesa. Tenir a l'abast persones de criteri que permetin reconèixer aquestes virtuts. Quan aquest procés es fa massa formal o rígid pot ser contraproductiu. Nosaltres, suposem que gent de criteri, encara que no exactament coincidents, jugàvem sovint a discrepar, discutíem i assenyàvem aferrissadament: "això ens agrada."

Preguntes absolutes, insospitades, innocents, mai estúpides, "Oiga, ¿por qué las calles son tan anchas?" Un bon alumne, sensible, totalment desmuntat pel que estava experimentant. De cop i volta el veig espatarrat al terra." ¿Qué te ha pasado?" "Nada, que me he caído. He dado un gran salto y he resbalado con el hielo." Saltar, embadalir-se, somriure, en Jorge Vidal i jo anem veient com canvien les cares dels nostres alumnes, com miren de manera diferent, per sempre... esperem. La nit dels arquitectes acaba amb el "Laphroaigh", els vells ens retirem els primers, que s'ha de matinar. Ens trobem alternativament amb els alumnes cada dia en un hotel. El seu està a l'Auditorium building i més val no saber els moviments nocturns si hem de fer cas dels ulls caiguts dels matins. A peu o en autocar tornem a començar.

Preguntar el que ha agradat a cadascú esdevé molt aclaridor. Naturalment als joves sovint els hi exalta el nou, a nosaltres en canvi també ens enamora el vell que deia el Sr Foix. No som tan ingenus, si parlo per la meua experiència, molts del "ens agrada" no son ben acceptats, coses de iaies, que no estan al lloro. Jo també de jove no mirava la cara de les noies. Segurament un dia, passats els anys, aquestes bombes de rellotgeria explotaran i els faran millors. Tinc la impressió que el meu criteri ha canviat tant que em fa avergonyir dels meus temps passats, i hom no pot evitar de pensar si ara també el meu criteri és incomplet o erroni. Potser sí però no hi fa res, som arquitectes, no crítics, hem de triar l'acció per davant del cagadubtisme estèril o el bonisme elegant. Cadascú ha de ser amo del seu criteri i lluitar cada dia per millorar-lo. Per recitar un manual, millor quedar-se a casa.

Visita al Unity Temple

